

Драган Стојковић

МАСЛИНОВА ГРАНЧИЦА НА ДАВИДОВИЋЕВОМ ГРБУ СРБИЈЕ

У витринама Музеја Другог српског устанка у Такову налази се цртеж реконструкције грба кнежевине Србије према опису у Сретењском уставу, рад А. Васиљева. Грб Србије у овој верзији потпуно је непознат широј јавности и фотографија ове музејске реконструкције није нашла своје место за објављивање у књигама и публикацијама посвећеним Сретењском уставу и Димитрију Давидовићу. Оно што карактерише овај, грб јесте венац од маслиновог листа.

Маслинова грана је саставни део грба Србије на тробојној основи (црвено-бело-плавој) како га је замислио и дефинисао Димитрије Давидовић у Сретењском уставу:

Члан трећи гласи: “Боја (застава) народна србска јест отворено-црвена, бјела и челикасто-угасита”, а члан четврти: “Грб народни србски представља крст на црвеном пољу, а међу краковима крста по једно огњило окренуто к крсту ... опасан вјенцем од растовога и маслинога листа...”

Симболика маслине, маслинове гране, стара је колико и европска цивилизација. Једна од њених примена је у хералдици, а у основи маслина је симбол мира, плодности, снаге, победе, правичности, здравља, мудрости, благости и поновног рађања.

У религијском значењу благословљено стабло маслине поистовећује се с Аврамом и његовим гостопримством које ће се одржати све до дана Ускрснућа, па је зато маслина симбол и раја изабраних. Универзални смисао поруке маслинове гранчице у голубовом кљуну порука је дакле мира и развоја у слободи.

Језик симбола има стварни значај ако се њиме искрено и истинито кратком визуелном поруком форме објашњава и суштина, садржај поруке. Осим осталих обележја на Давидовићевом грбу, храстове гране и оцила на штиту са белим крстом, порука маслинове гране може се протумачити само као

порука којом један мали народ окружен двома највећим империјама тога доба, на почетку процеса стицања државне независности жели да се на тај начин заштити и определи за миран развој, ослобађање од ропства сопствене заосталости. Такође, одабиром боја на застави и њиховим распоредом, Давидовић се угледао на француску тробојку која је у тим временима била симбол слободе и једнакости грађана пред законима, насупрот самовољи и насиљу у апсолутистичким монархијама.

Владајућа идеја тога доба, на почетку нове епохе либералног капитализма, био је романтизам, а национална идеја је подразумевала ослобађање народа од свих облика ропства и оспособљавање за нове начине производње. На овакав начин схваћена просветитељска национална идеја Давидовића може се дефинисати као план еманципације народа и државе. Еманципација, или ослобођење, у овом смислу се не односи на територијално ослобођење, ослобођење од окова спољне, окупаторске управе, него на унутрашње ослобођење, од окова заосталости народа и државе у сваком погледу.

Давидовић јесте за себе говорио "Сав Србин" и приликом проглашења Хатишерифа 1830. године први је скинуо фес са главе. Али, то се не сме тумачити и злоупотребљавати у контексту данашњег национализма, или национализма XX века када су због фесова (и других капа) скидане главе. Давидовићев национализам могао би се симболично упоредити са чином Кемала Ататурка, "оца нације" који је такође, више деценија после Давидовића, али са истим мотивима, забранио ношење националног симбола фесова на почетку свог еманципаторског програма у Турској.

На жалост, Димитрије Давидовић као и многи други великани из националне историје погодан је материјал за пропагандне злоупотребе у функцији данашњег национализма мржње, па је управо због тога потребно ново тумачење његове личности и његовог дела.

Каква је то Србија била у време када је Давидовић маслинову грану одредио за симбол будуће државе? Где је Давидовић покушао да спроведе најслободније идеје свога времена?

Општа су места која не треба посебно образлагати, али их увек треба истицати, о стању друштва Србији после Другог устанка, о кнежевини после Хатишерифа 1830. и 1833. године, до усвајања Сретењског устава 1835. године.

Провинција на северу Отоманског царства била је подручје заостало привредно и културно. Једина производња била је пољопривредна, и то са екстензивним ратарством и јединим већим приходом од сточарства и сече шума. Градови су били практично варошице, са елементарним занатима, а захваљујући погодном граничном положају једина привредна делатност која је омогућавала веће зараде била је трговина, и то на дунавском пловном путу. Број писмених људи најбоље илуструје податак да је међу неколико стотина претплатника на "Новине Србске" које је Давидовић издавао у Бечу од 1813. у Србији било 5 претплатника, а да је и сам Кнез Милош био неписмен.

Други услов слободе, осим образовања, у народу представља постојање и примена Закона.

Разлике у опредељењима међу Србима, којим путем кренути од почетка обнове државности, започеле су од самог оснивања Правитељствујушћег совјета", и трају и до на данашњих. Божа Грујовић* је саставио беседу која неће доживети да буде прочитана, али тиме није изгубила свој историјски значај.

"Гди је добра конституција - пише између осталог Грујовић - то јест гди је добро установленије закона и гди је добро уређена власт под законом, ту је слобода ... - а гди један или више по својој вољи заповедају, закон не слушају, но оно што хоће чине ... ту нема слободе, нема сигурности, нема добра... Једном речју, гди нема слободе, ту нема живота."

Рано преминулог Божу Грујовића заменио је Сомборац Јован Савић који дошавши у Србију назвао себе Иван Југовић. И он је покушао да настави ову просветитељску и законодавну идеју али је морао да се пред Карађорђевићим старешинама повуче под сумњама и оптужбама да је "немачкар", аустрофил. Аустрофобија међу необразованим српским кнезовима потпиривана геостратешким интересима Руске царевине, била је од самог почетка отпор цивилизацијским и културним променама, отпор који је обележио поларизацију у србијанским политичким идејама током протекла два века, до данашњих дана.

О томе како су се уређивали односи у новој држави сведочи пре свега чувено писмо Вука Караџића Милошу Обреновићу писано у Земуну 1832. године. Треба поново читати и веома користан прилог Данице Милић по насловом "Економске одредбе у Сретењском уставу из 1835. године са научног скупа одржаног 1985. године, објављеном у Зборнику "Стваралаштво

Димитрија Давидовића” из којег за ову прилику издвајам само следећи цитат:

Тако рећи, почињало се из почетка, без много знања, често са великим амбицијама, у условима крајње заосталости па и беде. често је улогу регулатора при увођењу и спровођењу неких мера играла сила, а рађање тог новог друштва било је бременито разним облицима насиља, грабежи, злоупотреба, пљачке. У оваквим условима су се мере економског и ванекономског стицања иметка преплитале, и тешко је рећи за било кога из тога доба ко је припадао класи виђених, богатијих и значајнијих личности да је његово богатство стечено само захваљујући његовој умешности у трговини, сточарству и другим областима привређивања.

Највиши степен слободе желим да дефинишем у овом скромном прилогу, као слободу ЗА за разлику од слободе ОД. Слобода од окупације, од ропства, од незнања, од безакоња, само су облици ослобођења у једној истој равни, слободе *од нечега* што онемогућава слободу *за нешто*. Слобода за јесте вертикално, морално опредељење, и начин овакве реализације слободе (*за шта*) јесте за мене основни критеријум за процењивање и историјско вредновање људи и догађаја у прошлости.

Чувеној изреци Хисториа магистра витае ест треба прикључити и тезу *Историја је заводница* која уништава животе и народе. Историја, *опака заводница* прича о прошлости бајке, легенде и митове који појединца, а и читаве народе могу тако за заведу и опију да оне лако дођу главе онима који им поверују, онима који им се нађу на путу, а да на дужи временски рок могу уназадити и упропастити и читаве народе. Сигурно да ни Давидовић није био имун од таквих чари *Историје заводнице*, па у томе можда треба и тражити разлоге за толики његов ентузијазам посвећеност и жртву. Па ипак, објављујући са намером народног просвећења и међународног признања, “Историју народа српског” први пут на народном језику, “Давидовићева књижица није лишена трезвености” како је оцењује Радован Самарџић. Ипак, чињеница да је Давидовић био новинар (“отац српске штампе”) је превладала. Објављивање великог броја прилога о збивањима у 25 земаља било је пре свега у функцији изношења доступних информација како би се домаћа јавност упознала са светом којим је окружена, да би се са њим упопређивала и да би се том свету и прикључила. Новине и

новинари који се баве разним видовима пропаганде, засноване на легендама и митовима а прећуткују истину и чињенице хране погубну Историју заводницу, а они који износе чињенице помажу нам да о прошлости од Историје учитељице нешто научимо, е да нам се историја не би понављала у свом најгорем облику.

У многим истраживањима Давидовићевог стваралаштва описан је његов допринос уставно-правној изградњи државе, дипломатији, просвети, значају новина које је издавао за економију, етнографију, књижевну периодику, историју, лингвистику, позоришну критику и ликовну културу. Сав тај допринос може се посматрати у једној равни као допринос слободи од заосталости.

Оно што Димитрију Давидовићу, његовом делу даје снагу животности и у данашњим, а и у будућим временима, јесте управо ова друга димензија - етичка вертикала. Када упоредимо шта је Давидовић све учинио, где и у каквим условима је то радио, са начином како је то остваривао, видећемо да је његово дело и својеврсна лична жртва за идеју која га је водила.

Димитрије Давидовић је имао све услове да као дете из солидне грађанске породице с краја XVIII века заврши студије медицине и да попут свог колеге Фрушића буде лекар негде у Аустријском царству, да буде део друштвене елите са свим удобностима које такав позив пружа. Из те удобности могао је да пише патриотске оде, да у националном заносу рони сузе у кристалне чаше са племенитим винима. Чињеница да је Давидовић судбину своју и своје породице подредио животу за еманципацију Србије, дивље северне турске провинције, да је удобне бечке квартире заменио са сламним колибама са земљаним подом, за стални страх од злих ћуди Милошевих и сплетака које су му могле лако доћи главе на Милошевом "двору", говори о заиста великој личној жртви и посвећености.

Између повратка у Аустрију и отвореног супротстављања Милошевој тиранији Давидовић је одабрао најтежи пут. Давидовић је у историји српске политике вероватно и први пример кетмана, трпљења и прерушавања у натежим политичким околностима, да би се учинило онолико колико је могуће, а у одређеном историјском преломном тренутку и оно што је изузетно значајно. Такав тренутак је за Димитрија Давидовића било писање Сретењског устава. У жару стварања Устава Давидовић се толико понео да је изгубио меру и опрез, па је не само садржајем текста Устава, него и његовом промоцијом у "Новинама србским" испровоцирао реакцију кнеза и свој пад.

Маслинова грана коју је Давидовић поставио у грб Србије симболизује ту другу димензију и у његовом делу, без које све постигнуто на просветитељском и политичком плану, не би било оствариво. На супрот свом окружењу, самом Милошу и свим његовим доглавницима, који су првих двадесет година власти искористили национално ослобођење да се лично обогате, да узимају за себе, у име народа, Давидовић је у тим годинама најмање мислио на себе, него је свиме што је радио, давао за друге. *Жртва и давање за другог* јесу темељи хришћанства.

О карактеру Давидовићеве вере говори и један “ПОЗИВ К НАРОДУ СРПСКОМ” од Милоша Обреновића, али Давидовићевом руком написан, објављен у “Новинама Србским” 17. марта 1834. године.

После констатације да је “Решитељна битка на Косовом пољу учинила почетак бедама и страдањима нашим” и описа тог страдања, следи за данашње погледе необичан закључак: *“Праведни Бог ваљда је пустио био на нас заслужену казну за грехе и преступљења наша. Ми од целог света бијасмо остављени.* Давидовићу за друштвени слом нису криви моћни непријатељи, домаћи издајници (Бранковићи), Папа и Ватикан, него у духу Хришћанства признаје “заслужену казну за грехе и преступљења наша”. И даље: *Но, где је људска помоћ најдаља, онде Божија бива најближа...*” после заслужене казне, и претрпљеног страдања, *“заблистао је зрак спасења и избављења”* ... и *“ми сопственим и самосталним народом постасмо народом, који ће с другим просвећеним Европејским народима мало по мало у ред долазити”*. Сличног признања греха и преступљења и покајања поводом свих страдања овог народа у XX веку, читајући Посланице СПЦ, и Божићне и Ускршње, још увек нема.

У даљем тексту, који заслужује посебну анализу, писац текста у име Милошево позива на макар најскромнији прилог, милост која би се упутила у Јерусалим, на гроб Христов, у захвалност Богу за ослобођење, а не хајдучком јунаштву, или патриотизму, јер каже: *“Ко би неразуман био да ову нашу превелику и брзо растућу срећу, нама, нашој храбрости и нашој мудрости припише”*. За писца текста Божијим *“благословом ми ћемо не само слогу и љубов међу нама утврдити, и тиме данашњи мир и тишину у земљи нашој одржати, но Његова ће невидима и непостижима помоћ, отечество наше и у срећније*

дане довести...” Овако схваћена религиозност и хришћанска вера супротстављају се обожавању нације, њеној “снази” и “заслугама”, а Исус Христ Бог је тај коме се сви народи приклањају. Бог није национални сабрат који омогућава, брани наше националне потхвате. Национални светитељи не могу бити изнад Христа и не могу имати веће храмове и већу славу од оних њему посвећених. Бог награђује и кажњава, по заслугама, допало се то националним прохтевима или не.

То јесте мондијалистичка димензија хришћанске вере која је у данашње време потиснута националистичким карактером и политичком злоупотребом. Националистичка гордост и мржња супротстављена је интернационализму сарадње, толеранције, разумевања.

О Димитрију Давидовићу се најчешће говори и као о првом Европљанину у тек ослобођеној Србији. Колико год је захваљујући тој чињеници Давидовић могао да остварује допринос у својој мисији, толико му је она представљала и отежавајућу околност у примитивном и суровом окружењу. Давидовић није могао да буде прихваћен у средини која и данас, после два века, има страх од странаца, од Европе. Давидовићево европејство није се огледало само у формалним показатељима - одевања, навика (стављања млека у кафу!) који су изазивали подозрење околине. Давидовићево европејство је пре свега у тежњи ка просветитељству, законитости у држави и моралности.

И тадашњи и данашњи скоројевићи су Европу доживљавали и њој тежили на формалан начин: материјалним богатством. Данас, после два века, под европским начином живота се подразумевају бројне продавнице модне конфекције и парфимерија (на месту некадашњих књижара), скупи аутомобили, гламур и неумерено безбрижно и безразложно весеље на разним фештама за широке народне масе.

Образовање народа, успостава и поштовање закона и маслинова грана хришћанске моралне вертикале, као темељне вредности Европске цивилизације, још увек су, изгледа, у земљи Србији на маргини националних интереса.

Актуелност Давидовићевог дела и посебност његовог случаја огледа се управо у нашем данашњем односу према њему. Чињеница је да је Давидовић као историјска личност маргинализован и заборављен. О томе сведочи стање у којем се данас 2009. године, налази кућа из друге половине XVIII века у којој се родио, и која би у свакој другој земљи била третирана

као споменик нулте категорије. О томе сведочи запуштен гроб на Старом гробљу у Смедереву окружен контејнерима за смеће, о томе сведоче избледела и нечитка слова на постаменту споменика у центру Смедерева. О томе сведочи чињеница да је цео државни и политички врх Србије 15. фебруара 2009. године на дан државности, Сретење, био у Јарузи Марићевића, где је Карађорђе позвао на Буну против јаничара који су се одметнули од Султана, и против којих је Султан управо Србе наоружавао и окупљао, а да се на Давидовићевом гробу, нити поред његовог споменика у родном Земуну, тог дана не нађе нико. Ни тада, ни претходних година приликом датума рођења или смрти, у октобру и у априлу.

Давидовић ни после два века наше историје није превагнуо над локалним моћницима који владају мимо закона, који, као у Милошево доба некажњено пљачкају народну имовину без трунке савести, прокламујући, и државним симболом двоглавог орла, грабежљивост, силу и моћ, на супрот симболу мира, плодности, снаге, победе, правичности, здравља, мудрости, благости - венцу од маслиновог листа са грба Србије како га је замислио Димитрије Давидовић 1835. године.